

פרשת קרח יונתן גרוסמן

שתי תלונות העם ובחירה חוזרת של אהרן

מנהיגות משה ואהרן, לא רק בהקשר הכהונה, אלא בעצם הולכת ישראל במדבר.

ככל הנראה, בשל תלונה נוספת זו, "זכו" לעונש מיוחד המבדילים משאר המתלוננים, מקטירי הקטורת. לאחר בליעתם באדמה מופיע העונש לשאר המתלוננים מקריבי הקטורת: "ואש יצאה מאת ה', ותאכל את החמשים ומאתים איש מקריבי הקטרת" (ט"ז, לה).

אלא שגם לאחר 'בחינת הקטורת' שממנה עלה כי אהרן נבחר לכהונה, העם לא התרצה והתלונן על משה ואהרן כי הם שהמיתו את מקטירי הקטורת. זוהי קובלנה קשה על משה ועל אהרן, שבשביל להגן על משרתם הרמה הם המיתו, חלילה, מאתיים וחמישים איש.

כדי להתגבר על תלונה זו, ישנו מבחן נוסף (שנים עשר מטות המונחים לפני ה'), וגם במבחן זה מתגבר אהרן על שאר נשיאי העדה. הפעם המבחן מתקבל על ידי העם, ואדרבא, תגובתם הפוכה מהטענה המקורית: הפעם הם אינם רוצים להיות חלק מעובדי המשכן, אלא חוששים מהתקרבות אל המשכן -

ויאמרו בני ישראל אל משה לאמר:

הן גוענו אבדנו,

כלנו אבדנו.

כל הקרב הקרב אל משכן ה' ימות,

האם תמנו לגוע?

(י"ז, כז-כח).

לסגנון הכתוב בתארו חשש זה יש מאפיינים שיריים מובהקים (גוענו אבדנו / כולנו אבדנו; כל הקרב הקרב אל משכן ה'; סיום מעין הפתיחה היוצר מסגרת ספרותית - הן גוענו... תמנו לגוע). המוטיבים השיריים משקפים את פחדם וחששם של העם. מרוב פחד הם מוצגים כמגמגמים ("כל הקרב הקרב") ומדברים מתוך בלבול. פתרון הבעיה שהעם העלה הוא "ויאמר ה' אל אהרן אתה ובניך ובית אביך אתך תשא את עוון המקדש", וכך חוזה למעשה הכתוב לתחילת הספור וסוגר את המעגל. בתחילה התלונן העם (לפחות חלקו) על בחירת אהרן דווקא לכהונת המקדש, ולבסוף מוצגת בחירה זו עצמה כפיתרון לבעיה שהעם העלה וכפיתרון לחששם הגדול.

אולם בקריאה זו ישנן כמה בעיות הקשורות בעצם התפתחות העלילה. נתמקד כעת בשלוש בעיות (אך הפיתרון שנציע עונה, למעשה, על בעיות נוספות):

ראשית, היכן תוצאות המבחן הראשון - הקטרת הקטורת? לא ראינו כי ה' בחר בקטורת אחת על פני האחרות.

שנית, התלונה השנייה התמקדה בטענת העם כי "אתם המתם את עם ה'". התגובה צריכה לכלול בתוכה הוכחה כי ה' המית את מקטירי הקטורת, ולא משה ואהרן. אך במקום

ישנה בדיחה ידועה המספרת על דרשן שידע לדרוש רק על פרשת קרח, ועל כן קישר כל פרשה בדרך זו או אחרת לפרשה זו. אמנם, דרשות חז"ל על הפרשה מעניינות ביותר, וגם בין דרשנים מאוחרים יותר ישנם רעיונות מיוחדים העולים בהקשר לפרשה שלנו, בעיקר סביב דברי קרח: "כל העדה כלם קדשים". ואולם, דווקא פשט הכתובים בפרשתנו נראה מורכב ומסובך. לעתים נראה כי ישנן חזרות על דברי התלונה או על העונש המגיע למתלוננים (השווה למשל את העונש המגיע לקרח, דתן ואבירם [ט"ז, כג-לה] ואת העונש המופיע בסמוך למקריבי הקטורת [ט"ז, לה]).

בשיעור היום נשתדל לתת את דעתנו על שתי תלונות מרכזיות המופיעות בפרשה, בזו אחר זו, על משה ועל אהרן.

ניזכר תחילה ברצף הספור: תחילה התלוננו קרח, דתן, אבירם, און בן פלת ומאתיים וחמישים איש נוספים, על משה ועל אהרן בטענה כי: "כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה' ומדוע תתנשא על קהל ה'" (ט"ז, ג). בשל ערעור זה על מנהיגותם של משה ואהרן הוחלט לבדוק מיהו הנבחר על ידי ה'. כל מי שחשקה נפשו במשרה הרוחנית הנידונה (עבודה במשכן ככהן) התבקש להקטיר קטורת: "ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך היו לפני ה'. אתה והם ואהרן מחר. וקחו איש מחתתו ונתתם עליהם קטרת, והקרבתם לפני ה' איש מחתתו, חמשים ומאתים מחתת, ואתה ואהרן איש מחתתו. ויקחו איש מחתתו ויתנו עליהם אש וישמו עליהם קטרת". הקטרה זו מהווה בחינה האיש שאותו בחר ה' לעבוד במשכן.

במקביל לבחינה הנערכת לשם בירור שאלת הנבחר, ישנו עונש ספציפי לקרח, דתן ואבירם - בליעתם בתוך האדמה. העונש המיוחד להם קשור ככל הנראה לתלונה הנוספת שהם השמיעו: "המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש להמיתנו במדבר כי תשתרר עלינו גם השתרר. אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאתנו..." (ט"ז, יג-יד). בצד התלונה על משרת הכהונה שזכה בה אהרן, עולה כאן תלונה קשה מאוד המזכירה את התלונה השנייה במסע בני ישראל ממצרים להר סיני (התלונה במדבר סיני, שמות ט"ז), אלא שכאן לשון התלונה קשה ביותר. הכינוי של הארץ שממנה יצאו ישראל (מצרים): "ארץ זבת חלב ודבש", ודאי בא לעקוץ את משה על הבטחתו לקחת את העם לארץ שהיא "זבת חלב ודבש", ודתן ואבירם מזכירים הבטחה זו, באותה הלשון, בצורה מפורשת. יש בדבריהם התרסה קשה על

א. התלונה: "ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אליהם רב לכם, כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה', ומדוע תתנשאו על קהל ה'" (ט"ז, ג).

"וילנו כל עדת בני ישראל ממחרת על משה ועל אהרן לאמר: אתם המתם את עם ה'. ויהי בהקהל העדה על משה ועל אהרן" (י"ז, ו-ז).

ב. תגובת משה: "וישמע משה ויפל על פניו" (ט"ז, ד).

"ויפלו על פניהם" (י"ז, י).

ג. גילוי כבוד ה' באוהל מועד: "ויקהל עליהם קרח את כל העדה אל פתח אהל מועד, וירא כבוד ה' אל כל העדה"

"ויהי בהקהל העדה על משה ועל אהרן ויפנו אל אהל מועד והנה כסו הענן, וירא כבוד ה'" (י"ז, ז).

ד. דברי ה': "הבדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אתם כרגע, ויפלו על פניהם" (ט"ז, כא).

"הרמו מתוך העדה הזאת ואכלה אתם כרגע, ויפלו על פניהם" (י"ז, י).

בשני המקרים מנסים משה ואהרן לבטל את רוע הגזירה. בפעם הראשונה בתפילה, ובפעם השנייה, בכפרת אהרן על העם על ידי הקטורת.

ה. בחינה לנבחר: כפי שכבר אמרנו, בשני המקרים נעשית בחינה שבה גובר אהרן על מתנגדיו ומוכיח כי הוא הראוי והנבחר לכהונה.

ו. עשיית זיכרון לבחינה: "וירם את המחתת מבין השרפה ואת האש זרה הלאה... ויהיו לאות לבני ישראל... זכרון לבני ישראל" (י"ז, ב-ה).

"השב את מטה אהרן לפני העדות למשמרת, לאות לבני מרי".

[ז. למעשה, אם נמשיך את ההשוואה ניוכח כי אל מול תלונת העם לאחר לקיחת המחתות לזיכרון: "אתם המתם את עם ה'", מופיע כעת: "הן גוענו אבדנו, כלנו אבדנו". המוות, שהיה נושא התלונה על משה ועל אהרן, מהווה כעת מצע לחשש גדול של העם מפני קרבה אל הקודש].

דומני, כי מטרת הכתוב בהשוואה של שני התהליכים שבפנינו, היא לחדד בפני הקורא כי למעשה אין כאן שני תהליכים שונים, שתי תלונות שונות הבאות זו בעקבות זו; יש לראות את התהליך השני כחוזר על התהליך הראשון, לאחר שהעם סירב לקבל את תוצאת המבחן הראשון - בחירת אהרן בעצם העובדה כי הוא חי, ודחיית שאר מקטירי הקטורת, בעצם מיתתם כמקטירי אש זרה אשר לא צוו.

עתה נוכל לשוב לשאלתנו השלישית: מדוע רק לאחר הבחינה השנייה - פריחת מטה אהרן, לא נהרג בה אש - חושש העם מהתקרבות אל המשכן. היינו מצפים שחשש זה יופיע לאחר הבחינה הראשונה שבה נהרגו יותר ממאתיים וחמישים איש. אך לאור דברינו, רק לאחר תוצאת הבחינה

זאת, אנו מוצאים מבחן נוסף הנוגע לתלונה הראשונה - מיהו הנבחר!

שלישית, מדוע חשש העם מפני קרבה למשכן מופיע לאחר בחירת מטה אהרן? איש לאמת בשלב זה בגלל קרבה יתרה למשכן. חשש זה ראוי היה שיופיע לפני כן, לאחר שריפת מאתיים וחמישים מקטירי הקטורת!

על מנת להבין את התפתחות הסיפור עלינו להתמקד ראשית בשאלתנו הראשונה. היכן תוצאות בחינת הקטורת? כיצד הקטרת קטורת מבררת מיהו הראוי לכהונה? הנחת היסוד העומדת בבסיס הבדיקה היא ש"איש זר אשר לא מזרע אהרן הוא" (י"ז, ה) הקרב להקטיר קטורת ימות, משום שרק לכהן, הנבחר על ידי ה', מותר להקטיר קטורת. כלומר, מבחן זה שערך משה לכל הטוענים לכתר הכהונה, איננו מבחן חיצוני לבחירה, אלא הוא תוצאת הבחירה עצמה. רק הנבחר רשאי להקטיר קטורת, וממילא הוא יחיה לאחר הקטרה זו, אך אם אינך נבחרת על ידי ה' ובכל זאת הקטרת קטורת, אחת דינך למות. ממילא, את תוצאת המבחן יש לראות ב - "ואש יצאה מאת ה' ותאכל את החמשים ומאתים איש מקריבי הקטרת" (ט"ז, לה). אין זה עונש על התלונה, אלא בירור אמיתי של התלונה עצמה. כל מי שניגש להקטיר קטורת מול אהרן הסתכן שמא איננו ראוי באמת לכהונה ואז הוא ישלם על נסיון זה בנפשו. לשון זו - "ואש יצאה מאת ה' ותאכל" - מזכירה לנו את לשון הריגת נדב ואביהו ביום השמיני למילואים: "ותצא אש מלפני ה' ותאכל אתם וימתו לפני ה'" (ויקרא י', ב). הקשר שבין שני הספורים ברור - בשני המקרים נשרפים אלו שמקטירים קטורת זרה אשר לא צוו. לאו דווקא כעונש על דבר מה שעשו, אלא על עצם הקטרת הקטורת האסורה!

ממילא, כשהעם מתלונן על משה ואהרן שהם אלו שהמיתו את עם ה', אין כאן רק תלונה נוספת, אלא ערעור ההוכחה המרכזית לנבחר על ידי ה'. כל הנחת היסוד של בחינת הקטורת הייתה שמי שאינו ראוי להקריב קטורת מת על ידי ה', מת בשל עצם הקרבה האסורה אל הקודש, אולם אם משה ואהרן המיתו את מקריבי הקטורת, הרי שדבר לא הוכח, ואהרן לא נבחר. על כן, (וזהו ההסבר לשאלתנו השנייה), נעשה כעת בירור נוסף לשאלה הראשונה. הבחינה הנוספת שנעשית לא באה לענות באופן ישיר על הטענה כי משה ואהרן המיתו את מקריבי הקטורת, אלא להוכיח שוב את בחירת אהרן, לאחר שהעם סירב לקבל את תוצאת הבחינה הראשונה.

הכתוב מדגיש כי כאן אנו חוזרים שוב על הבחינה הראשונה, וכי אין כאן הוכחה לדבר מה חדש, על ידי השוואה ברורה של תהליך התלונה הראשונה - "כל העדה כלם קדשים" לתהליך התלונה השנייה - "אתם המתם את עם ה'". כל המוטיבים המופיעים בתלונה הראשונה מופיעים גם בשנייה. נערוך השוואה זו בקצרה:

השניה, מתברר לעם כי מאתיים וחמישים מקטירי הקטורת
אכן נשרפו בשל הקרבנתם קטורת מבלי שהיו רשאים
לעשות כן. בתחילה, העם חשד במשה ובאהרן שהם אלו
שהמיתו את "עם ה'", וממילא אין מקום לחשש מפני
הקרבה לקודש. רק לאחר שאהרן נבחר באופן גלוי וברור,
הבין העם כי גם תלונתו השנייה מתבטלת מאליה, וכבר
בבחינה הראשונה המית ה' את אלו שלא נבחרו להקטיר
קטורת, ולא נבחרו לשרת את ה', וכעת החשש הגדול מפני
הקרבה אל הקודש, הגוררת מוות לאלו שאינם מורשים
בכך, עולה בשיא תוקפה וחזקתה.

• •
• כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון וליונתן גרוסמן תשנ"ט •
• נערך על ידי צוות בית המדרש הוירטואלי •
• •
• בית המדרש הוירטואלי •
• מיסודו של •
• The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash •
• <http://www.etzion.org.il/vbm> האתר בעברית: •
• <http://www.vbm-torah.org> האתר באנגלית: •
• •
• משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 •
• דוא"ל: office@etzion.org.il •
• •